ఏది సౌఖ్యం

(గతసంచికకు తరువాయి.)

౫

మిస్ సుశీ అసలుపేరు సుశీల. వకీలు తల్పశాయి గారికి లేకలేకకలిగిన గారాబుబిడ్డ. తల్పశాయిగారు యౌవనంలోనే బ్రహ్మసమాజమతంలోకలిసి వెధవ ముండను పెళ్ళిచేసుకున్నారు. ఆయనగారు వకీలువృత్తి వల్ల కావలసినంతధనం ఆర్జించారు. ఇంకా సుశీలకేం తక్కువ! ఇంగ్లీషులో ఇంటర్మీడియేట్ తరగతిదాకా చదువుకున్నది. టెన్నిసు బాగా ఆడుతుంది, ఇప్పటి ఫాషనులు, ఫేసుక్రీములు, బర్మాముళ్ళు, చెప్పాలా యింగ్లీషు చదువుకున్నవాళ్ళకు యీకాలంలో!

నారాయణరావు బ్రహ్మసమాజమతంలో చేరిన కొద్దిరోజులకే, సుశీలతో పరిచయంకలిగింది ఒకరి నొకరు ప్రేమించుకున్నారు. తల్పశాయిగారుగూడా వారి వివాహానికి అంగీకరించాడు.

సూరన్నగారు మనస్సు తెగింపుచేసుకొని వెళ్ళిపో యిన వారంరోజులకు, సుశీలా నారాయణరావుల వివాహం. వివాహం రేపనగా యివ్వాళ జరిగినసంగతి. నారాయణరావు ఆంధ్రపత్రిక చదువుతున్నాడు. కాగి తాలు తిరగవేస్తున్నాడన్నమాటే గాని, చదివి గ్రహిస్తు న్నదేమీ లేదనవచ్చు. మోహన, సంతృప్తి, సంతోషం తాండవమాడుతున్నై. గాలిలో మేడలు కడుతున్నాడు. చంద్రికకొరకు నిరీక్షించే చకోరములాగున్నాడు. వానచిను కులకొరకు కనిపెట్టుకుండే బలాకపక్షివలె మరుసటి దినంకోసం యెదురుచూస్తున్నాడు. వసంతమప్పటి కోకిలవలె, మబ్బుపట్టినప్పటి నెమలి వలెగా సంతోషి స్తున్నాడు.

పెళ్ళి అయింతర్వాత, తాను ఒకకుర్చీలో సుశీల ఒకకుర్చీలో పడుకొనివుంటారు. సుశీల అవునన్నది తాను కాదంటాడు తమాషాకు. అన్నివిషయాలలోను తనే గెలుస్తాడు.

'గెలిచినందుకు నాకేమిస్తా'వని అడుగుతాడు సుశీలను. సుశీలకోపం వచ్చిమాట్లాడదు. తను సుశీలదగ్గరకు చేరి 'నువ్విచ్చేదేమిటి? నేనే తీసుకుంటా'నంటూ సుశీలను ముద్దుపెట్టుకుంటాడు.

ఇంకోసారి తాను ఆఫీసునుంచి ఆలస్యంగా యింటికి వెళ్తాడు. సుశీల తనకోసం యెదురుచూస్తూ గుమ్మంలో నిలబడివుంటుంది. తననుచూడగనే కంట తడిపెట్టుకుం టుంది ఆలస్యంగావచ్చినందుకు. అప్పుడు తను 'సుశీలా! నీకన్న పిచ్చిపిల్లలు యీ ప్రపంచంలో యెక్కడాలేరు. నేనురావటం కాస్తఫారబాటువల్ల ఆలస్యమయితే దిగులుపడి కూర్చోటమే!' అంటూ బుజ్జగిస్తాడు.

మరోసారి సుశీల తనకన్న ముందుపడుకొంటుంది. తాను రాత్రి పదిపన్నెండిటిదాకా చదువుకొని, గదిలోకి దొంగవలె కాళ్ళు చప్పుడుచెయ్యకుండావెళ్ళి సుశీల చెక్కుటద్దాలను ముద్దాడుతాడు. సుశీల వులిక్కిపడి లేస్తుంది. ఏడుపు ప్రారంభిస్తుంది. 'ఏమిటి, ఏమిటి' అని తను తరిచితరిచి అడుగుతాడు. మొదట చెప్పదు. తరు వాత 'ఏమిటాపని? దడుచుకోరూ' అంటుంది కళ్ళ నీళ్ళు తుడుచుకుంటూ. తాను 'మరే, మరే, అనంగా అనంగా' అని కథ ప్రారంభిస్తాడు తమాషాకు. సుశీల ఫక్కున నవ్వుతుంది.

ఈవిధంగా ఆలోచించుకుంటున్నాడు. ఉబ్బిపోతు న్నాడు. కాగితాలు తిరగేస్తునేవున్నాడు. ఒకచోట 'కొద్దిరోజులక్రిందటనే బ్రహ్మసమాజమతములో చేరిన నారాయణరావుగారిభార్య సావిత్రి చనిపోయినది' అని వున్నది. నారాయణరావు చదువుకున్నాడు. అట్టే కష్టం అనిపించలేదు. ('మూర్ఖుడు. ఆ దుఃఖానికి వెయ్యిరెట్లు ఇప్పుడనుభవిస్తున్నాడు.' అని కంటతడిపెట్టాడు బైరాగి) సముద్రంలో కాకిరెట్ట,

౬

వివాహం మహావైభవంగా, సమాజాచార ప్రకారంగా జరిగింది. దానితోటే నారాయణరావు శని మహర్దశా ప్రారంభంగూడా జరిగింది.

పెద్దపెద్దవాళ్ళ ఆసరావుండటంవల్ల, మంచివుద్యోగం దొరికింది ఒక కారు కొన్నాడు నారాయణరావు తనూ తనసుశీల షికారుచేయటానికి.

వివాహంజరిగిన మొదట నెలరోజులుగూడా వారికి జీవితం స్వర్గతుల్యం 'పిచ్చివాళ్ల స్వర్గం యెక్కడో ఉన్నదంటారు. ప్రపంచకంలోనే యున్నది స్వర్గం, కావలసినవాళ్ళకు' అనిపించింది వారికి.

దేశపు ప్రాముఖ్యత ప్రపంచకంలో యెంత ఔన్నత్యం పొందుతుందో, అంత అధఃపతనతప్పదు. మనుష్యుడు సంఘంలో యెంత ఉన్నతస్థానం పొందుతాడో అంత అధఃపతనతప్పదు. అల యెంత పైకి లేస్తుందో అంతకిందికి పడిపోకతప్పదు. 'పెరుగుట విరుగుటకొరకే' అది భగవంతునిచే నిర్దేశింపబడ్డది.

సుశీలా నారాయణరావులను స్వర్గతుల్యమనిపించిన ప్రేమ, ఒకరి కౌగిలినుండి మరియొకరిని విడదీసిన బ్రతుకులపై ఆశవదలుకొనునట్లు చేసినప్రేమ, మెల్లమెల్లగా కాలవైపరీత్యంవల్ల, సళ్ళడం ప్రారంభించింది బహుశః సావిత్రియొక్క సంతాపాగ్ని వారిమధ్య ప్రవేశించిందేమో. మొట్టమొదట వారికి పొత్తుకుదరనిది టెన్నిసు విషయంలో. సుశీల టెన్నిసు బాగాఆడుతుంది. నారాయణరావుకు అదేరాదు. సుశీల సాయంత్రం నాలుగు కాకముందే టెన్నిసుకు బయలుదేరేది. మళ్ళీ టెన్నిసు క్లబ్బునుంచి రాత్రి యెనిమిదింటికిగాని యింటికిరాదు. సుశీల సౌశీల్యాన్ని అనుమానించటానికి నారాయణరావంత పశువుగాడు. కాని తను ఆఫీసునుంచి, సుశీల ముఖసందర్శనంచేసుకొని శ్రమ బాపుకుందామన్నే ఆతురతతో యింటికివచ్చేటప్పటికి, సుశీల యింట్లోవుండేది కాదు. నారాయణరావు చొక్కా కోటూవిప్పి, గోడకు తగిలించి మోహానికి చేతులు పెట్టుకొని యింట్లో కూర్చుండేవాడు. సుశీల హాయిగా కిలకిలా నవ్వుతుంటూ, గంతులు వేస్తూ టెన్నిసుపార్ట్నరు ఆనందరావుతోసహా టెన్నిసు ఆడుతుంటూవుండేది.

మనస్పర్థలు ప్రారంభమయినై. టెన్నిసుమానమని సుశీలతో చెప్పటానికి ధైర్యంలేకపోయింది నారాయణరావుకు. మనసులోనే కుళ్ళిపోతున్నాడు. కొన్నిసార్లు సూచనగా అన్నాడు. కాని లాభంలేకపోయింది. సాయంత్రం నాలుగుకాకముందే వెళ్ళటం, మళ్ళ రాత్రి యెనిమిదింటికిరావటం, తనకు యిష్టంగాలేదనీ, ఆడుకుంటే సాయంత్రంపూట యేదో ఒకగంట ఆడుకుంటే బాగుంటుందనీ ముఖాముఖీన చెపుదామనుకొన్నాడు. కాని మాటపోతుందని కనిపెట్టాడు. గప్‌చిప్‌గా వూరుకున్నాడు. శని ఆదివారాలు నారాయణరావు యింట్లో ఉండేవాడు. నాలుగు గంటలు కావటం ఆలస్యం. టెన్నిసుపార్ట్నరు ఆనందరావువచ్చేవాడు. 'మిస్ సుశీ, మిస్ సుశీ' అని పిలిచేవాడు. యెంతపనిలో ఉన్నాసరే సుశీలవెళ్ళి తలుపుతీసి నవ్వుతూ 'హల్లో. అయామ్ ఆల్సో రెడీ' అంటూ కారులోయెక్కి బుర్రునపొయ్యేది టెన్నిసుకోర్టుకు. ఇంట్లోవున్నాడుగా నారాయణరావు వాడుగూడా మనిషేగా. వాడితో యేమన్నాచెప్పవచ్చునా. ఊహూ. పోనీ ఆనందరావు వచ్చినవాడు నారాయణరావును పలకరించినన్నా పలకరించేవాడా. ఏమీలేదు. సుశీలను పిలుచుకోటం, తుర్రున కారులో పరుగెత్తటం. మళ్ళీ యెనిమిదింటికిగాని యిల్లుపట్టడు. పోనీ వచ్చినతరువాతనైనా, నారాయణరావు సంగతేమైన కనుక్కుంటుండా అంటే, అదీపూజ్యమే. ఆనందరావుతోపాటు రావటం, వాడితో కాసేపు కబుర్లు చెప్పుకోటం, వాడితో కరస్పర్శచేసి యింటికిపంపటం- తర్వాత నారాయణరావుతో అవసరమయితే మాట్లాడటం.

ఒకప్పుడు స్వర్గమనిపించిన జీవితం, యిప్పుడు దుర్భరమనిపించింది నారాయణరావుకు. ఒకసారి సుశీలతో 'నీవు యెందువల్లనో వెనకటివలె ప్రేమించటంలేదు నన్ను' అన్నాడు.

'నీకు అటువంటిఅనుమానం ఎందుకు కలిగిందో నాకు చాలా ఆశ్చర్యంగావున్నది. నీలోగూడా నేను అటువంటి విషయమే చూస్తున్నాను కొద్దిరోజులనుంచి

అన్నది సుశీల నారాయణరావుతో.

ఇద్దరు కాసేపు మాట్లాడలేదు.

'అయినా మనకు వివాహమయినకొత్తలో నీకు యింత టెన్నిసుపిచ్చలేదు' అన్నాడు నారాయణరావు గొంతుపెకలించుకొని.

సుశీలకు కోపంవచ్చింది.

'వివాహం అనేది బానిసత్వం అయినట్లయితే నేను పెళ్ళిచేసుకునేదాన్నే కాదు' అన్నది కొంచెంకఠినంగా.

నారాయణరావు మాట్లాడలేకపోయినాడు. గదిలో మంచంమీదకూలబడి కుర్రాడికి మల్లే వెక్కివెక్కి యేడవటం మొదలుపెట్టాడు. ఆయేడుపులో అప్రయత్నంగా 'సావిత్రి అయితేనో' అనుకున్నాడు. సమాధానం రాలేదు.

౨

రోజులు గడచిపోతున్నై. రోజులుగడచిన కొద్దీ సుశీలా నారాయణరావులకు మనస్పర్థలు హెచ్చినై. ఒకరినిచూస్తే ఒకరు అనుమానించుకోటంగూడా ఆరంభం అయింది.

ఇప్పుడు సుశీలా నారాయణరావులు కొత్తవాళ్ళు. ఎవరిపనివారిది. ఎవరిపక్క వారిది. అవసరమేమన్నా వుంటే మాట్లాడుకోటం. అదీ బహుమితంగా అపరిచితులవలె. సుశీల తనయిష్టంవచ్చినపుడు వస్తుంది. 'అదేమని' నారాయణరావు అడుగడు. నారాయణరావు తనయిష్టంవచ్చినపుడు వెళ్ళుతాడు. మళ్ళీ యిష్టంవచ్చినపుడు వస్తాడు. 'ఎందుకు ఆలస్యం అయింద'ని సుశీల అడుగదు. దారులు వేరయిపోతున్నై. సుశీల యింట్లో ఉన్నంతసేపూ మొహం మాడ్చుకుంటున్నా, బయటకు వెళ్ళితే ఉల్లాసంగానే వుంటుంది. నారాయణరావుకు యెప్పుడూ దుఃఖమే. ఎప్పుడూ యేదో ఆలోచిస్తూ కూర్చోటమే. అంతకంతకూ కృశించిపోతున్నాడు నారాయణరావు.

ఒకరోజున నారాయణరావుకు జ్వరంవచ్చింది. డ్రైవరువెళ్ళి డాక్టరుగారిని పిలుచుకొచ్చాడు. డాక్టరుగారు చెయ్యిచూసి యేదో మందుపంపించాడు. 'జ్వరం తీవ్రమయినదే జాగ్రత్తగా వుండాల'నికూడా చెప్పాడు.

'జ్వరం యెట్లావున్నది' అని అడుగకపోతుందా సుశీల అనుకున్నాడు నారాయణరావు. కాని సుశీల అడగలేదు. నారాయణరావుకు జ్వరంతోపాటు మనోవేదనకూడా యెక్కువయింది. నాలుగుకొట్టాడు, ఆనందరావువచ్చి తలుపుకొట్టాడు. సుశీల టెన్నిసు బాటుతీసుకొని బయలుదేరబోతున్నది. నారాయణరావు యింకా పట్టలేకపోయినాడు.

'సుశీలా, టెన్నిసు ఆడుకోటానికి వెళ్తున్నావా' అన్నాడు దీనంగానూ సాభిప్రాయంగానూ.

'ఆ' అని సుశీల వెళ్ళిపోయింది విసిరినట్టుగా.

నారాయణరావు యింకా భరించలేకపోయినాడు. జీవితంకన్న నరకం యింకొకటిలేదనుకొన్నాడు. అనేక ఆలోచనలుతట్టినై మనస్సుకు. 'ఈ ఆనందరావు యెక్కడదాపరించాడు నా సంసారానికి. అసలు ఆడవాళ్ళకు యీ టెన్నిసు ఆటలేమిటి? పరిశ్రమ కావలసివస్తే హాయిగా వడ్లుదంపుకోకూడదా? పూర్వకాలపు ఆడవాళ్ళందరు టెన్నిసుఆటలే ఆడారా? వాళ్ళకు శరీరదార్ఢ్యంలేకపోయిందా? స్త్రీ పురుషులందరు యథేచ్ఛగా కలిసిమెలిసి తిరిగితే, స్త్రీకి సహజమయిన కోమలత్వం నశించిపోదా? ప్రబంధాలలో వర్ణించినస్త్రీ సహజమయిన ఆ కోమలత్వం ఆ తళుకు బెళుకు చూపులూ, ఆ వయ్యారపునడకలూ, నవనాగరికతలో ఆరితేరిన ఒక్కస్త్రీకి ఉన్నవా? లేవు. ఉండటానికి వీల్లేదు. నవనాగరికతా ప్రవాహం అటువంటిది' అని లోలోపల గొణుగుకొంటున్నాడు నారాయణరావు.

ఈ ఆలోచనలో అప్రయత్నంగా సావిత్రి తలపుకు వచ్చింది. 'సావిత్రి ఐతే నన్నీ అవస్థలో వదలిపోతుందా' అనుకున్నాడు. ఈతడవ త్వరగానే సమాధానంవచ్చింది. 'పోదు, పోను. యెప్పటికీ అట్లా చేయదు. చేజిక్కినబంగారాన్ని మట్టిఅనుకొని వదలిపెట్టాను. దూరానవున్నమట్టిని బంగారమనుకొని ఆశపడ్డాను. అనవసరంగా ఆ పతివ్రతను, ఆ ముగుదను, ఆ సావిత్రిని అష్టకష్టాలుపెట్టాను. పాపం అది చచ్చిపోవటానికికూడా నేనే కారణం. పతివ్రతలను యేడి

పించిన పాపం కట్టి కుడుపకుండాపోతుందా? ఆ పాప ఫలం యిక్కడనే అనుభవిస్తున్నా. సావిత్రి యెదుట కనబడ్డది. నిర్ఘాంతపోయినాడు. మనిషి ఆపాదమస్తకం గజగజ వణికిపోయినాడు. లేచికూర్చున్నాడు. ఒక చెయ్యి కళ్ళకు అడ్డంపెట్టుకోని 'పో, పో, నేను ఘోర పాపిని. నన్నుచూడకు. నీవుకూడా పాపాత్మురాలి వవుతావు. నిన్నుచంపిన మూర్ఖునిమీద నీకు కనికర మేమిటి! పో, పో, నేను చూడలేను' అన్నాడు. నారాయణరావు పెద్దగా.

ఈ జీవితంలో తనకింకా సుఖంవుండదు. ఈ జీవితం వదలిపెట్టేసెయ్యాలి. దానికిమార్గం ఆత్మహత్య చేసుకోటమే. 'ఛా! ఛా! ఆత్మహత్య! చేసిన పాపాలు చాలవా! దీనికికూడా పైన శిక్షిస్తాడుయముడు' అనుకున్నాడు. ఎన్నోవిధాల ఆలోచించాడు యీ జీవితాన్ని వదలటానికి. మార్గం కనబడలేదు. ఆలోచించుకొన్న కొద్దీ, జీవితంమీద అసహ్యం యెక్కువవుతున్నది గాని తగ్గటంలేదు. కొద్దిసేపటికి ఒక్క కునుకుపట్టింది.

రాత్రి తొమ్మిదిగంట లయివుంటుంది. నారాయణ రావుకు మెలకువవచ్చింది. ఏదో చప్పుడయినట్టుగా వినబడ్డది వసారాలో. నారాయణరావు లేచి, తలుపు కొద్దిగాతెరచి చూశాడు. వసారా అంతా చీకటిగావుంది. కిటికీదగ్గరగావున్న మంచంమీద సుశీల చెంప కిందఆనించి కూర్చొనివున్నది. ఆనందరావు సుశీలముందర కూర్చొని వున్నాడు. వెన్నెల కిటికీలోనుంచి వచ్చి యిద్దరి మొహాంమీద పడుతున్నది. ఆ దుర్మార్గుడు, ఆనంద రావు మొహాంవంచి సుశీల రెండోచెంపను ముద్దుపెట్టుకుంటున్నాడు. నారాయణరావు ఇంకా చూడలేక పోయినాడు. గిరున వెనక్కుతిరిగాడు. రెండుచేతుల మధ్య తలకాయపెట్టుకోని కాసేపు ఆలోచించుకున్నాడు. ఇన్నాళ్ళనుంచి వేధిస్తున్న జీవితసమస్య యిప్పుడు చప్పున మనస్సుకుతట్టింది. అంతజ్వరంలో వున్నవాడు వైగుడ్డతోనే దొడ్డివాకిలి తీసుకోని బైట పడ్డాడు. ఆరాత్రిఅంతా నడిచాడు. దారిలేదు తెన్నూలేదు. ఎక్కడికో.

దేశదేశాలు తిరిగాడు. అడవులు, కొండలు, నదులు పట్టుకోని సంచరించాడు. గడ్డాలు మీసాలు పెంచుకున్నాడు. బైరాగి అయినాడు. సర్వసంగపరిత్యాగం చేసుకున్నాడు. శ్రీశైలపర్వతపు అరణ్యాలలో ఒక స్నేహితుణ్ణి సంపాదించుకున్నాడు.

అంగదుడూ! తలిదండ్రులను ఏడిపించిన ఆ దుర్మార్గుడు; భార్యనుచంపుకున్న ఘోరపాపి; స్వమతంకన్న పరమతం ఏమో జరిగిస్తుందని పోయిన తెలివితక్కువకుంక; వెనకటిజీవితంలో జరిగిన సంగతులన్నీ జ్ఞాపకం తెచ్చుకొని పశ్చాత్తాపాగ్నికి దగ్ధమైపోతున్న ఆ, నా--రా--య--ణ--రా--వు, ఎవరో తెలుసునా?

'నేనే' అంటూ కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకోని,

'ఆ స్నేహితుడో'

'నువ్వే' అన్నాడు.

'ఏం, అంగదుడూ! వింటున్నావా?' అని వూపాడు బైరాగి అంగదుణ్ణి. అంగదుడు హాయిగా గుర్రుపెట్టి నిద్రపోతున్నది.

—క. సాంబమూర్తి.

విధి

ఈయనంత విషయ దాస్యమేభరింప
జాల దివ్యాతిదివ్య స్వేచ్ఛాప్రపూర్ణ
మతిని బానిసీలనడుమ మనుమటంచు
నాజ్ఞ యిడనేల నోయి దేవాది దేవ!

సదమలానంద సామ్రాజ్య చక్రవర్తి
నీబహుళ దుఃఖమయభూమి నేలుమంచు
ముదల యిచ్చితేల మహాప్రభూ! వహింప
నీ జడ జన ప్రపంచైక రాజపదవి.

లలిత సంగీత నవసుధా లహరి తేజ
రిల్లు ఆదివ్య పథచరన్మృదుపదాళి
కీ యసహ్య మాక్రందనా కీర్ణ జగతి
కంటకావృత దుష్పథ గమన విధులె?

—కాశిరాజు రామమోహనశర్మ.